

Socialinio darbo klientų tyrimai

„Netradicinis“ tėvas šiuolaikinėje Lietuvoje

Lina RADŽIŪNIENĖ

Vilniaus universitetas

Socialinio darbo katedra

Universiteto g. 9/1, LT-01513 Vilnius

Tel. +370 652 489 50

El. paštas: lina.radziuniene@gmail.com

Tiriant tėvystę Lietuvoje retai gretinamos skirtingo socialinio statuso tėvų patirtys ir vertinama jų padėtis visuomenėje. Straipsnyje tėvystė aptariama naujai: pasitelkiant „kito“ supratimo teorines prieigas ir kokybinį tyrimą.

Šio straipsnio tikslas – panagrinėti skirtingo socialinio statuso vyrų tėvystės patirtis pasitelkiant „kito“ supratimo teorinę perspektyvą. Tam atliktas kokybinis tyrimas – vienuolika pusiau struktūruotų interviu su 27–44 m. tėvais, turinčiais mažamečių vaikų (ikimokyklinio ar pradinio mokyklinio mažiaus). Kitoniškumui analizuoti atrinkti „kiti“ pagal šeimos statusą tėvai: išsiskyre, kartu gyvenantys nesusituokę tėvai, „kiti“ pagal tėvo biologinį statusą: patėviai, įtėviai ir heteronormos požiūriu „kiti“ – netradicinės seksualinės orientacijos, biseksualūs tėvai. Tyrimo rezultatams aptarti naudojama P. L. Bergerio ir T. Luckmanno socialinio konstruktyvizmo prieiga.

Pagrindiniai žodžiai: *tėvystė, šeimos statusas, „kito“ supratimas, kokybinis tyrimas.*

Įvadas

Buvimą tėvu, pasak Wiliamo Marsiglio, galima atskleisti įvairiais būdais: nagrinėjant vyro santykį su savo tėvu ar jo vaidmenį atliekančiu žmogumi; dabartinius tėvo vaidmens modelius; tėvystės filosofiją ir supratimą; vaikų įvaizdį, kurį gali turėti arba jau turi tėvas (Marsiglio 2003: 230). Nagrinėjant tėvystę Lietuvoje daugiausia tiriamos naujos tėvystės praktikos, vis dažniau pasitelkiamos „naujojo tėvo“ modelio patirtys – vyro buvimas tėvystės atostogose, egalitarinio šeimos modelio praktikos – kiek lygus namų ruošos darbų pasidalijimas šeimoje. Lietuvoje 2004–2005 m. pagal Lygių galimybių plėtros centro projektą „Modernūs vyrai išsiplėtusioje Europoje: naujų lyčių lygybės strategijų paieška“ buvo atliktas kokybinis tyrimas – apklausti vaiko priežiūros atostogų išėję tėčiai (Lygių galimybių plėtros centras, 2004–2005). Pasak A. Tereškino (Tereškinas 2011: 206–207), iš tyrimo Lietuvoje dalyvavusių tėčių interviu matyti, kad jiems tėvystė yra gana dviprasmiška sfera. Tereškinas apklaustų tėvų patirtis įvardija kaip mišrų tėvystės modelį, kuriame stipriai pabrėžiamas vyro – šeimos maitintojo – vaidmuo ir kartu vyrai gana aktyviai užsiima vaiko globa ir priežiūra (Tereškinas 2011: 206–207).

Lietuvoje atlikti tyrimai iš esmės patvirtina neotradicinės šeimos vyravimą Lietuvoje. 2006 m. vykdant projektą „Modernūs vyrai išsiplėtusioje Europoje II, šeimai palanki darbo aplinka“¹ atlikti kokybiniai interviu su šešių skirtingų profesijų, 23–37 m. heteroseksualiomis poromis atskleidė,

¹ Interviu atliko Vytauto Didžiojo universiteto Sociologijos katedros magistrantai ir Socialinių tyrimų centro darbuotojai 2006 m. gegužę.

kad už didesnę dalį namų ruošos darbų ir vaikų priežiūrą tebėra atsakinga moteris. Tėvystės atostogų išėjusių penkiolikos vyrų tyrimu nustatyta, kad, nepaisant netradicinio vyrų poelgio, vaikų priežiūros namuose, dauguma namų ruošos darbų vis tiek tekdavo moteriai (Tereškinas 2011: 218–219). Menką egalitarinės šeimos modelio paplitimą Lietuvoje patvirtina ir reprezentatyvios apklausos. 2006 m. visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centro „Vilmorus“ atlikta apklausa „Vyrų ir moterų Lietuvoje“ (Gečienė 2006) parodė, kad gerokai didesnei daliai moterų tenka rūpintis šeima, beveik 70 proc. moterų ir tik 24 proc. vyrų priskyrė sau didžiąją dalį atsakomybės.

Taigi, tiriant tėvystę Lietuvoje, daugiausia nagrinėjama tėvystės atostogų išėjusių vyrų patirtis, egalitarinio šeimos modelio paplitimas, tačiau retai gretinamos skirtingo socialinio statuso tėvų patirtys ir vertinama jų padėtis visuomenėje.

Šio straipsnio tikslas – panagrinėti skirtingo šeimos statuso vyrų tėvystės patirtis iš „kito“ supratimo (angl. *understanding the other*) teorinės perspektyvos. Tam pasitelkiamas kokybinis tyrimas – vienuolika pusiau struktūruotų interviu su skirtingo šeimos statuso tėvais². Tyrimo analizei naudojama socialinio konstruktyvizmo prieiga (Berger, Luckmann 1999).

Pasak Charleso Tayloro, didžiausias šio amžiaus iššūkis socialiniams mokslams – tai kito supratimas. „Kitas“ suprantamas tiek kaip kitas asmuo tarpasmeninėje komunikacijoje, tiek kaip kita kultūra ar civilizacija ir jos supratimas platesne prasme (Taylor 2002: 279). J. F. Staszakas „kito“ ir kitoniškumo sąvokas apibrėžia taip: „kitas“ – išorinės grupės narys, kuris suprantamas kaip stokojantis tapatumo su vidine grupe, todėl gali būti diskriminuojamas vidinės grupės. Kitoniškumas – „kito“ charakteristika (Staszak 2008: 1). Pasak Tayloro, kito asmens supratimas visada susijęs su asmens savęs supratimu, o supratimo procesas vyksta ratu, kai nuo bendrų interpretacijų pereinama prie individualaus lygmens interpretacijų ir vėl grįžtama prie bendresnių interpretacijų (Debesay, Nāden, Slettebø 2007).

R. Kastoryano aprašė tris skirtingas „kitoniškumo“ prieigas. Pirma būtų sąveikos, t. y. kitoniškumas išskyla sąveikaujant valstybei ir grupėms, siekiančioms politinio pripažinimo. Sąveikos metu atskleidžiami ribų konstravimo mechanizmai ir jų legitimumo pateisinimas. Antra prieiga yra normatyvinė. Ji vadovaujasi teisingumo ir lygybės principais. Trečioji prieiga – politinė. Ji remiasi realybe bei normatyviu supratimu ir veda į institucinį reguliavimą (Kastoryano 2010: 81).

A. Schützo vartojama „svetimo“ sąvoka labai artima „kito“ sampratai. „Svetimu“ Schützas apibrėžia suaugusį individą, kuris siekia būti priimtas ar bent jau toleruojamas grupės, į kurią įžengia. Ta grupė gali būti labai įvairi, nuo svetimos šalies, prie kurios taikosi imigrantas, iki partnerio šeimos, kurios palankumo siekia (Schütz 1944: 501).

Hansas Georgas Gadameris teigia, kad tam tikrų dalių sujungimas į visumą veda prie teisingo supratimo. Nors tyrėjas visada rizikuoja sujungti netinkančius elementus į visumą, kad apskritai būtų galima vertinti bet koki dalyką, reikia atskaitos taško. Paprastai tokiu tašku laikoma tradicija. Tradicija veikia mūsų nuostatas ir neretai ją priimame kaip savaime suprantamą dalyką, jos neanalizuodami (Debesay, Nāden, Slettebø 2007). Tad, jei savaime suprantamu arba „tradiciniu“ tėvu laikysime susituokusį, heteroseksualų vyrą, turintį biologinių vaikų, tai „kitas“ arba kitoks, prieštaraujantis tradicijai tėvas bus priešingas šiam apibrėžimui: gyvenantis kartu su partnere, bet nesusituokęs, gyvenantis atskirai, išsiskyręs, netradicinės seksualinės orientacijos, turintis ne biologinių vaikų – patėvis ar įtėvis.

² Interviu atlikti 2011 m. liepą–spalį Vilniaus mieste, vienas interviu atliktas Kaune. Pateiktose ištraukose tyrimo dalyvių kalba netaisyta, tik sutrumpinta, atsisakant pašalinių kalbos vartosenos žodžių. Tyrimo dalyvių ir jų artimųjų vardai pakeisti. Visus interviu atliko stariopsnio autorė L. Radžiūnienė.

Bergeris ir Luckmannas, analizuodami individų elgsenas, tradiciją apibrėžė kaip ikiteorinį visuotinį žinojimą. Autoriai teigia, kad „<...> ikiteoriniu lygmeniu kiekviena institucija turi savo perduodamą iš kartos į kartą receptų žinojimą, t. y. žinojimą, kuris nurodo instituciškai tinkamas elgesio taisykles“ (Berger, Luckmann 1999: 88). Toks žinojimas apibrėžia suinstitutintas elgesio sritis, nurodo visas susiklostančias situacijas ir konstruoja vaidmenis, kuriuos reikia vaidinti konkrečių institucijų kontekste. Pasak Bergerio ir Luckmanno, šis ikiteorinis visuotinis žinojimas vertinamas kaip visuotinė tikrovė, todėl nukrypimas nuo institucinės tvarkos laikomas nukrypimu nuo tikrovės. Tokį nukrypimą autoriai vadina „moraline yda“, „proto liga“ arba „visišku nemokšišku“ (Berger, Luckmann 1999: 88).

Homoseksualios ar biseksualios orientacijos tėvas iliustruoja tokį nukrypimą nuo visuotinai suprantamos tėvo institucijos tikrovės. Lietuvoje, kaip ir daugelyje kitų posovietinių šalių, tik 1993 m. panaikinta homoseksualių santykių kriminalizacija. Todėl nenuostabu, kad homofobijos lygis Lietuvoje aukštas. Homoseksualumas, biseksualumas vis dar laikomi „proto liga“, todėl tėvo institucija, visuotinai suprantama kaip heteroseksualaus tėvo privilegija, „neišleidžia“ kitokios seksualinės orientacijos tėvų. „Moraline yda“ Lietuvoje laikomas ir gyvenimas kartu nesusituokus, pradėjęs sparčiai populiarėti po 1990 m.

Pasak Gadamerio, tradicijos perpratimą apunkina ir tai, kad ji nėra sustingusi. Ji gyvuoja labiau kaip forma, neturi griežtai apibrėžto turinio, todėl kiekviena karta tradicijos turinį gali pertvarkyti. Kadangi žmonės sukūrė tradicijas, jie gali jas ir keisti (Debesay, Nāden, Slettebø 2007).

Judith Stacey 1990 m.³ suformulavo „šeimos įvairovės“ sąvoką. Pasak autorės, kaip šeimos tarpusavyje skiriasi išorės forma, statusu ir tarpsuavio santykiais viduje, taip tėvystė arba tėvo praktikos negali būti sutalpintos į vieną formą ar modelį. Todėl skirtingose šeimose galima nagrinėti skirtingą tėvo vaidmenį.

Metodas

Straipsnyje analizuojami vienuolika pusiau struktūruotų interviu, atlikti straipsnio autorės 2011 m. liepą–spalį. Tyrimo dalyvių atrankai buvo taikomas kontrastuojančių atvejų principas, t. y. buvo stengiamasi parinkti vienas kitam priešingus arba skirtingus tyrimo dalyvius. Tyrimo dalyviai varijuoja pagal amžių, išsilavinimą, profesiją, šeiminių statusą, pajamas, religinius įsitikinimus. Tėvų patirties šiuolaikiškumui užtikrinti pasirinkti tėvai, šiuo metu naujai išgyvenantys tėvystę, t. y. turintys mažamečių vaikų – ikimokyklinio arba pradinio mokyklinio amžiaus. Tiriamųjų amžius svyravo nuo 27 iki 44 m., išsilavinimas – nuo profesinio vidurinio iki daktaro laipsnio. Šiame straipsnyje pagrindinis dėmesys kreiptas į tyrimo dalyvių šeiminių statusą. Pagal ši statusą tyrimo dalyviai pasiskirstė taip: susituokę (4), nesusituokę gyvena kartu (2), nesusituokę gyvena atskirai (3), išsiskyrę (2). Septyni tėvai buvo biologiniai, keturi – patėviai, itėviai, iš jų vienas buvo tiek patėvis, tiek biologinis tėvas.

Tyrimo dalyviai buvo atrenkami tikslinės atrankos ir sniego gniūžtės metodu, buvo naudojamas autorės socialinis tinklas ir klausiama tyrimo dalyvių naujų kontaktų. Skelbimai taip pat buvo įdėti socialiniame tinklalapyje „Facebook“. Kreiptasi į nevyriausybinės organizacijas, užsiimančias įvaikinimu, dirbančias su išsiskyrusiais tėvais, ir netradicinės seksualinės orientacijos žmones vienijančias organizacijas. Tirti Lietuvoje gyvenantys tėvai, išimtis taikyta vienam emigrantui, iš Lietuvos išvykusiam prieš pusę metų iki tyrimo pradžios.

³ *International Encyclopedia of Men and Masculinities*. 2007. M. Flood, J. K. Gardiner, B. Pease, K. Pringle (eds.). London: Routledge, Taylor & Francis Group, 184.

Interviu metu tyrimo dalyvių buvo klausta apie tėvystės išivaizdavimus, jausenas nuo vaiko gimimo, atsiradimo jų gyvenime iki šių dienų, prašyta apibūdinti ryšį su vaiku, įvardyti pokyčius ir tėvystės reikšmę jų gyvenime.

Interviu analizei naudojama kokybinio tyrimo socialinio konstruktyvizmo prieiga (Berger, Luckmann 1999). Tyrimo dalyvių refleksijos buvo interpretuojamos platesniame Lietuvos šeimos politikos, „kito“ teorinės prieigos kontekste. Tyrimo dalyvių tėvystės patirties refleksijose buvo ieškoma situacijų, kai suabejojama tėvo statusu, o tai leidžia teigti, kad tėvai yra nepriskiriami savaime suprantamai tėvų grupei ir vertinami kaip „kiti“. Pasitelkiant tyrimo dalyvių pavyzdžius siekta atskleisti šių situacijų tipiškumą Lietuvos visuomenei.

Išsituokęs tėvas

Interviu su išsiskyrusiais tėvais atskleidė „svetimo“ tėvo kategoriją. „Svetimo“ kategorija ir svetimumas dažnai analizuojami pasitelkiant socialinius vaidmenis. Z. D. Gurevitch argumentuoja, kad kai „kitą“ paverčiame „svetimu“, jį atitraukiame nuo sau pažįstamo savaime suprantamo, tapatumo. Tuomet „kitas“ paverčiamas tokiu „kitu“, kurio individualumas tampa neaiškus, nesuprantamas, kraštutinis (Gurevitch 1988: 1179).

Išsiskyrusiems tyrimo dalyviams labai svarbu, kad juos atpažintų ir pripažintų esant tėvu pats vaikas. Tyrimo dalyviui Vitaliui skyrybų procesas prasidėjo, kai dukrai buvo vieneri metai:

Atpažįsta, tėtis, ten vis kita, bet to jausmo tokio va nėra, kad tėtis. Paprasčiausiai, <...> man toks jausmas yra, <...> kai <...>, pavyzdžiui, yra dėdė ir yra tėtis, skiriasi tik pavadinimas (Vitalis, 29 m., duktė 2 m. 6 mėn.).

Išsiskyręs tėvas, pasakodamas, kaip užmezgė ryšį su pirmu savo vaiku dar būdamas susituokęs, taip pat pabrėžia poreikį būti pripažintam ir atpažintam:

<...> kai po kažkurio laiko aš gavau atostogas ir <...> dvi ar tris savaites galėjau pabūti šeimoje. Tai tas buvimas nuolat labai išryškino, <...> pasikeitė mano santykis su vaiku, <...> tapom <...> artimesni. <...> ryšys atsirado, pradėjau aš jausti, kad jai įdomu su manim bendraut. <...> Man atrodo, <...> iš pradžių <...> kad vaikas netgi neatpažįsta manęs, ar bijo, ar nesupranta, bet tuo metu, kai atostogos buvo, <...> atsirado ryšys (Edvardas, 33 m., dukra 7 m., sūnus 3,5 m.).

Edvardui ryšį su sūnumi, kuriam kai šeima iširo buvo tik pusė metų, sunku apibūdinti, jis, jo nuomone, dar nebuvo spėjęs susiformuoti dėl keleto priežasčių. Visų pirma vaikas buvo per mažas, kad tas ryšys būtų spėjęs susiformuoti, be to, skyrybų metu, kurios truko porą metų, buvo sunku bendrauti su sūnumi. Kita priežastis – šeimoje greitai atsiradęs naujas vyras:

jis, matyt, ir nejučia, kas yra tėvas, ir <...> žmona <...> labai greitai su kitu vyru pradėjo bendrauti ir jisai, matyt, matė, daug praleisto laiko <...> ir kartais vadindavo tą vyrą savo tėvu. <...> Tai va, tai tik dabar, neseniai, nuo pavasario aš jau irgi daugiau bendrauju su šeima, <...> su vaikais, <...> pradeda atsirasti tarp mūsų bendravimas artimesnis ar šiltesnis kažkoks (Edvardas, 33 m.).

Iš šių tyrimo dalyvių pasisakymų aiškėja, kad vyras labai lengvai gali tapti tiesiog „dėde“ ar „kitu“, „svetimu“ vaikams, jei su jais nepavyksta nuolat palaikyti santykių. Taip pat matyti, kad naujo vyro atsiradimas šeimoje greitai gali pakeisti biologinio tėvo pareigas:

Jinai vat nusprendė, kad tėvo nereikia vaikui ir viskas. <...> aš pilnai tikiu, kad gali taip būt, pasiims kokį kitą vyrą, jeigu neturi dar, ir sakys, kad čia tavo tėtis ir pripratins nuo mažens, kad čia tavo tėtis yra <...> (Vitalis, 29 m.).

Suprasdamas bendravimo su mažu vaiku svarbą ir siekdamas prisiteisti vaiko globą, Vitalis iškelia matymosi su vaiku problemą skyrybų metu:

<...> kai skyrėmės, tai sakėm, kad gražiai, kad vaikui nekenkt, kad vienas, kitas matys, po to, kai teismas nusprendė, pas tą ir gyvens. <...> po to savaitė praeina, jinai paskambina, <...> vaiko neieškok, mes važiuojam kitur gyvent, mūsų nerasi, <...> vaiką matysi po teismo tiktais. <...> Kai skyrybos prasi-dėjo, nemačiau jos pusę metų, aplamai nieko negirdėjau, nei per skype, nei telefonu <...> visiškai nieko. Izoliuotas buvau. <...> Po pusės metų po pirmo posėdžio, mačiau vaiką apie 20 minučių. Po to tą patį mėnesį, <...>, buvau atvažiavęs pusantros savaitės, <...> per tas pusantros savaitės mačiau tris dienas vaiką (Vitalis, 29 m.).

Nusivylęs teismo procesu, Vitalis teigia, kad tėvai Lietuvoje per mažai įvertinami ir motinai nepagrįstai skiriama pirmenybė auginti vaiką:

<...> reiktų tėvą ir motiną pas psichologą nuvest, ne vieną kartą, o keletą kartų, ir pažiūrėt, kas labiau yra subrendęs, <...> kas labiau <...> emociškai <...>, psichologiškai, <...> vaiką prižiūrėti ir po to žiūrėti pagal galimybes, kas ką gali pasiūlyti (Vitalis, 29 m.).

Dariui matytis su pirmuoju vaiku taip pat teko mažai, skyrybos įvyko dukrai tiktai gimus, ir su ja tegalėjo matytis labai fragmentiškai, šeima išvažiavo į Angliją. Pradėta daugiau bendrauti tik dukrai sukakus šešiolika metų:

Silpnas ryšys. Santykiai, tai turbūt nepateisinti dukros lūkesčiai, nes jinai ieško manyje to, kuo aš nesu. Ir kadangi mes matomės labai retai, tas jos atvažiavimas susiveda į tai, kad mes turim vėl vienas kitą pažinti. <...> Manau, kad jinai ieško to, ko mes tikriausiai niekada ir neturėsime, tos vaikystės. <...> Jai norisi sugrįžti į tuos laikus, kai jai reikėjo to tėvo labai. Ir jinai norėtų, kad aš būčiau toksai, bet kadangi aš tuo metu nebuvau, tai mes daugiau draugai gal... (Darius, 41 m., dukra 22 m., sūnus 8 m.).

Du kartus išsiskyres – vieną kartą susitokęs, kitą kartą gyvenęs nesusituokęs, Darius stipriai jaučia neigiamą visuomenės vertinimą:

Paskutinius dešimt metų yra pilnai neigiamas, nes aš esu išsiskyres, aš neauginu vaikų. <...> grynai vat vertinant žmogų pagal jo gyvenimą, aš esu žmogus, kuris turėjo, bet neturi namų, kuris turėjo, bet neturi šeimos, ir kuris turi vaikų, kurių jis neaugina. Ta prasme, yra trys esminiai kriterijai, pagal kuriuos aš esu vertinamas nuliu <...> (Darius, 41 m.).

Paklausus, kieno tokį vertinimą girdi, Darius atsako:

<...> iš visų žmonių, kurie tai turi ir jei jie garsiai to nepasako, tai neretai labai lygina save su ma-nimi. Pasidžiaugia, kad jie visa tai turi, o aš gyvenu čigonišką gyvenimą. (Darius, 41 m.).

Nors Darius aktyviai dalyvauja auginant antrą vaiką nuo jo gimimo, jo, kaip tėvo, statusu viešumoje stipriai abejojama.

Taigi, išsiskyre tyrimo dalyviai jaučia, kad labai greitai gali susvetimėti, tapti „kitais“, sve-timais savo vaikams, jei tik nepalaiko su jais nuolatinio ryšio. Analizuojant išsiskyrusių tėvų patirtis išryškėjo Kastoryano sąveikos prieiga, kuri labiausiai atsiskleidė skyrybų metu tėvui teisme aktyviai siekiant dukros globos. Šiuo atveju taip pat ryškiai išreikšta normatyvinė prieiga – pasigesta teisingumo ir lygybės principų įgyvendinimo. Tėvo ir motinos sugebėjimai auginti vaiką vertinami nevienodai, idealizuojamas motinos vaidmuo. Kadangi skyrybų metu Lietuvoje vaikai dažniausiai lieka gyventi su motina, tad jos vaidmuo išlieka labai reikšmingas skatinant vaikus bendrauti su biologiniu tėvu. Šiame tyrime dalyvavo tik vyrai, tad motinų nuomonė ir nuostatos šiuo atveju lieka nutylėtos.

Kohabituojantis tėvas

Aušra Maslauskaitė, nagrinėdama kohabitacijos atsiradimą XX a. paskutiniame dešimtmetyje ir plitimą Lietuvoje, pažymi, kad kohabitacija pamažu tampa alternatyva santuokai. Tai rodo, kad XXI a. pirmajame dešimtmetyje trečdalis kartu gyvenančių porų, kurioms tokia partnerystės forma pirma, augina vaikus. Taip pat plinta kohabitacija iširus ankstesnei santuokai ar mirus sutuoktiniui (Maslauskaitė 2010: 311). Autorė daro išvadą, kad „normalios šeimos“ kultūrinio konstrukto vyravimas leidžia kalbėti apie jos hegemoniją (Maslauskaitė 2010: 317).

Kartu gyvenantys tyrimo dalyviai priklauso abiem šioms kohabitacijos formoms. Vyras – tai pirmą partnerystės forma, o jų partnerėms – antra partnerystės forma po santuokos. Abi poros kohabitacijoje susilaukė pirmagimio ir netolimoje ateityje planuoja susituokti. Požiūrį į santuoką atskleidžia tyrimo dalyvių pasisakymai:

Šiaip tai mes galvojame susituokti, aš nesakau, kad va santuoka yra visiškai nereikalinga, bet tai ir nesakau, kad tenais būtinai reikia susituokti, kad vaiko susilaukti <...>. Mes netgi taip ir suplanavom, <...> kad iš pradžių vaikas, po to vestuvės, čia taip buvo suplanuota. Čia ne šiaip sau gavosi. Tai Natalija jau buvo išteikėjusi, tai jinai taip jau labai neskubėjo, nes dažniausiai kas skuba tekėti, tai moteris labiau, dažniausiai, <...>, vyrai ten niekad per daug neskuba. Nu, tai už tai taip ir gavosi, aš ten niekad per daug ir neskubėjau, Natalija, kadangi jau vieną kartą, kaip sakoma, nudegė, tai jau irgi nenori skubėti. <...> O dėl vaiko, tai reikėjo paskubėt, nes vis dėlto amžius, kuo anksčiau, tuo geriau jau. <...> kai visi jau apie trisdešimt metų, tai kuo anksčiau, tuo geriau skaitosi, nes kai tau šešiolika, tai geriau jau vėliau (Vilius, 30 m., sūnus 5 mėn.).

Kitas kohabitacijoje gyvenantis tyrimo dalyvis taip pat mano, kad santuoka svarbesnė moterims:

<...> Vyriškai giminei nėra taip aš galvoju, kiek teko šnekėt ir kas vedę, nes vyrai sako, <...> man tai čia aš galiu gyventi ir taip. Man tas nieko nekeičia. Čia daugiau, kaip sakoma, moteriai tas yra reikalinga. O iš visuomenės, tai daugiau iš pažįstamų, giminių tarpo jauti spaudimą, kad reikia daryt, ir viskas (Tadas, 30 m., sūnus 1 m. 4 mėn.).

Nuosaukiai besikeičiančias Lietuvos visuomenės nuostatas atspindi ir „Kartų ir lyčių tyrimo“ rezultatai, kai teiginiui „nėra nieko bloga, jei pora gyvena kartu be ketinimų kada nors susituokti“ pritaria tik 10 proc. Lietuvoje ketvirtame dešimtmetyje gimusių respondentų ir net 60 proc. gimusių aštuntame–devintame dešimtmetyje (Maslauskaitė, Stankūnienė 2009: 34). Jaunesnės kartos vyro požiūrį iliustruoja Tado nuostatos:

Aš manau vis tiek, <...> ką tos vestuvės, nu ką santuoka. Nu tu žmogus, tu ir be santuokos tu gyveni, gražiai gyveni ir darniai gyveni ir <...> ta santuoka nebūna taip, kad ji žmones pakeičia, dar blogiau būna po santuokos. Atsiranda nuosavybė kažkokia tai, vyrai apskritai nebesistengia jau, atrodo, kad žmona jau niekur nepabėgs, kai pasiklausai ten kai kurių, <...> tai santykiai pasikeičia, sako, po vestuvių. <...> Jeigu žmonės prieš tai gyveno gražiai ir vienas kitą myli ir <...> tas ir nepakeis <...>. Bet būna atvirkščiai, būna pablogėja, arba tu gyvensi taip pat gražiai, arba tie santykiai pablogės (Tadas, 30 m.).

2008 m. priimtoje Šeimos koncepcijoje ir ją palaikančiame politiniame ir viešajame diskurse įtvirtinamas esencialistinis požiūris į tėvą. A. B. Silversteinas ir C. F. Auerbachas išskyrė pagrindinius „esencialistinės tėvo paradigmos“ bruožus, kurių vienas teigia, kad geriausia aplinka auginti vaikus – santuoka (Silverstein, Auerbach 1999: 2)

Tyrimo dalyviai jaučia visuomenės lūkesčius ir nepritarimą kohabitacijai:

<...> tiesiogiai niekas nieko nesako: nei tėvai, nei draugai, nei bendradarbiai. Niekas į akis taip tiesiogiai niekas nieko nesako, nu bet taip yra. Ypatingai, tarp bendradarbių tokių vyresnių <...>, moterų, vyrų <...>. Vis paklausia <...>, tai kaip čia jūs nesusituokę, <...> vis tiek yra žmonių pažiūros, bet taip, kad akivaizdžiai ten sakytų, tai nėra (Vilius, 30 m.).

Tokia nuomonė visuomenėj nusistovėjus, kad jeigu vaikas, tai turi būt pilna šeima. Aišku, ir vaikui gerai, jisiai pradės eiti į darželį, į mokyklą ir prasidės darželyje ir mokykloj kiti mokiniai sakys, va tai čia tavo tėvai „neapsiženiję“, tu neišku kieno vaikas... (Tadas, 30 m.).

Vis dėlto galima vaiko diskriminacija ugdymo įstaigoje skatina tėvą paklusti visuomenės lūkesčiams:

Man tai tas popierius nekeičia, bet vaikas, sakau, eis į darželį, į mokyklą, <...> jam tai bus spaudimas <...> iš kitų mokinių, nu tai to ar reikia. <...> Aš apsisprendžiau, <...> pasipiršta jau (Tadas, 30 m.).

Nepaisant šeimos raidos struktūrinių pokyčių, kultūrinis šeimos vaizdinys lieka nepakitęs. Visuomenė, ypač vyresnės kartos žmonės, tikisi, kas šeima bus kuriama santuokos pagrindu. Šie lūkesčiai atsispindi ir viešojoje šeimos politikoje, kai šeimos sąvokos apibrėžimu stengiamasi susiaurinti šeimos supratimą iki susituokusių priešingos lyties partnerių, auginančių vaikus, darinio. Taigi, Lietuvos visuomenės kultūriniam kontekste ir valstybės politikoje išliekant santuokos hegemonijai, kohabitacija netampa alternatyva, o tėra, kaip įvardytų Luckmannas ir Bergeris, – „nukrypimas nuo visuotinės tikrovės“ (Berger, Luckmann 1999: 88). Tai stumia kohabitacijoje gyvenančius tėvus paklusti visuomenės lūkesčiams, priešingu atveju, vaikams pradėjus lankyti viešąsias ugdymo įstaigas, gali būti suabejota jų tėvo statusu ir taip jie patektų į „kito“ kategoriją. Nors patys kohabitacijoje gyvenantys tėvai lengvai priima savęs priskyrimą „kito“ kategorijai, norėdami apsaugoti vaikus nuo neigiamo jų šeimos vertinimo visuomenėje, linkę išpildyti šiuos lūkesčius – susituokti.

Netradicinės orientacijos tėvas

Vakarų šalyse, pripažįstančiose homoseksualias santuokas ir teisę įsivaikinti ar kitais būdais susilaukti vaikų, homoseksualiems asmenims atsiranda daugiau galimybių kurti šeimas. Tai, pasak Mauros Ryan ir Danos Berkowitz, lėmė šiuolaikinis gėjų, lesbiečių judėjimas už teises, kultūriniai ir šeimos instituto pokyčiai bei medicininių technologijų pažanga. Vis dėlto esminis homoseksualių šeimų skirtumas yra tas, kad, joms ketinant auginti vaikus, neišvengiamai reikia pagalbos iš šalies, ar tai būtų surogatinė tėvystė, dirbtinis homoseksualių motinų apvaisinimas, ar homoseksualūs tėčiai norėtų įsivaikinti vaiką (Ryan, Berkowitz 2009: 153).

Vakarų šalyse jau yra legalių mechanizmų, leidžiančių homoseksualioms poroms įsivaikinti vaikus, o Rytų Europos šalyse, tarp jų ir Lietuvoje, vis dar vyrauja homofobinės visuomenės nuostatos, homoseksualios partnerystės ir santuokos teisiškai nėra galimos ir gėjų bei lesbiečių poros, norėdamos turėti vaikų, turi pasikliauti privačiais susitarimais. Tačiau tokiais atvejais dar labiau turi būti imituojama heteroseksuali šeima, nes vaikų teisės į nebiologinius partnerius nėra užtikrinamos.

Kalbant apie netradicinės seksualinės orientacijos tėvus, homoseksualių porų diskriminacija šeimos atžvilgiu akivaizdi: nėra galimybės sudaryti partnerystę, santuoką ir įsivaikinti vaikų, tad biseksualūs tėvai lieka nematomi. Pasak Darjos Lyzenko, tyrusios biseksualių asmenų tapatybę ir bendruomenę Lietuvoje, paaiškėjo, kad neretai biseksualūs asmenys pasirenka laviravimo strategiją,

kaitaliodami tapatybes, t. y., turėdami priešingos lyties partnerį, prisiderina prie heteroseksualios visuomenės lūkesčių, o turėdami tos pačios lyties partnerį, derinasi prie homoseksualios bendruomenės, taip palaikydami nematomumą visuomenėje (Lyzenko 2011).

Biseksualių asmenų prisiderinimą prie heteroseksualios bendruomenės patvirtina ir dviejų biseksualių tėvų pasakojimai. Paklausti apie savo seksualinę tapatybę jie tvirtino, kad ši neturinti jokios įtakos tėviškiems jausmams, pareigoms. Gytis (27 m., dukra 4 m.) teigė, kad biseksualumas neveikia jo, tėvo, pareigų, o savo seksualinės orientacijos vaikui neketina atskleisti, svarsto, kad nebent paauglystėje paaiškins, jei pats vaikas paklaus. Abiejų tėvų partnerės apie jų seksualinę orientaciją nežino. Kęstas (44 m., dukra 6 m.), svarstydamas apie tėvystę ir savo seksualinę orientaciją, teigia:

<...> aš manau, kad lytinė orientacija visiškai neturi jokios įtakos tėviškiems jausmams arba poelgiams, manau, kad tai yra vis dėlto asmenybės klausimas, o ne <...> lytiškumo klausimas, nes aš turėjau heteroseksualų tėvą, kuris keisdavo šeimą ir palikdavo vaikus, nauja šeima ir nauji vaikai būdavo jo, <...> jeigu yra <...> vidinė nuostata, kad tu esi tėvas, kad tu esi atsakingas ir jeigu tavo viduje yra meilė, nepriklausomai nuo orientacijos... (Kęstas, 44 m.).

Laimos Okunevičiūtės Neverauskienės, nagrinėjusios įvairių grupių diskriminacijos situaciją Lietuvoje, teigimu, diskriminacija lytinės orientacijos atžvilgiu yra viena aktualiausių – trečioje vietoje po diskriminacijos dėl amžiaus ir negalios. Pasak autorės, Lietuvos gyventojai nepakanatumą seksualinėms mažumoms jaučia dažniausiai dėl žinių stokos ir bendro pobūdžio įtarumo nepažįstamiems reiškiniams (Okunevičiūtė Neverauskienė 2011: 122).

Derindamiesi prie heteroseksualios visuomenės lūkesčių, minėti tėvai slepia savo kitoniškumą baimindamiesi sugriauti santykius tiek su partnere, tiek su vaiku. Vidinis konfliktas išlieka. Kęstas norėtų sukurti šeimą su vaiko motina, su kuria jį sieja ilgametė draugystė, tačiau, žinodamas jos konservatyvias nuostatas netradicinės seksualinės orientacijos žmonių atžvilgiu ir kartu bijodamas savo tapatybės atmetimo, delsia priimti tokį sprendimą.

Konservatyvus Kęsto partnerės požiūris gali būti siejamas su išankstiniais stereotipais, paplitusiais Lietuvoje: *nusistovėjęs toks stereotipas <...>, kad kažką vaikui gali padaryti, pakenkti ar aplamai tvirkint. <...> tokie dalykai, kurie man kelia, nu, kaip pasakyti, net ne juoką, o pikta juoką, iš tikrųjų, iš <...> tamsumo žmonių (Kęstas, 44 m.).*

Gytis, draugavęs su partnere septynerius metus, taip pat neatskleidęs jai savo tapatybės, išsiskiria, nors nenurodo, kad skyrybų priežastis buvo seksualinės orientacijos tapatumo slėpimas. Abiem tyrimo dalyviams bendra ne tik tai, kad jų šeimos formos netradicinės: Kęstas niekada negyveno kartu su vaiko motina iki jo gimimo ir jam gimus gyveno kitame mieste, o Gytis gyveno kartu nesuituokęs, bet ir tai, kad abu vyrai tėvais tapo netikėtai, neplanuodami turėti vaikų šiuo gyvenimo etapu. Nors abu apklausti tėvai negyvena su savo partnerėmis, aktyviai dalyvauja auginant vaikus. Dažnai susitinka, kartu leidžia laisvalaikį, ugdo, lavina. Jų elgesį būtų galima priskirti „naujojo tėvo“ modeliui.

Taigi, biseksualios orientacijos tėvai, priešingai nei homoseksualios poros, viešojoje erdvėje lieka nematomi. Galėdami susilaukti biologinių vaikų su priešingos lyties partnere, jie išvengia diskusijų dėl pagalbos iš šalies: surogatinės tėvystės, įvaikinimo, privačių susitarimų būtinybės. Išpildydami visuomenės lūkesčius, imituodami heteroseksualią šeimą ir nuslėpdami savo biseksualią tapatybę, jie išlaiko savo kitoniškumą nematomą ir renkasi vidinį konfliktą. Laviruodami tarp dviejų bendruomenių, biseksualūs tėvai linkę nuslėpti savo tapatybę, kad galėtų išlaikyti gerus santykius su partnere ir vaiku. Buvimas tarp dviejų bendruomenių apsunkena biseksualių asmenų bendruomenės, kuri skatintų šios grupės žmonių matomumą, formavimąsi.

Socialinis tėvas

Lietuvos Respublikos statistikos departamento duomenimis, 2010 m. į galimų įvaikinti vaikų sąrašą buvo įrašyti 426 vaikai, 109 jų įvaikino Lietuvos piliečių šeimos ir panašus skaičius (115) užsienio piliečių šeimų. Vis dėlto dar daug vaikų lieka neįvaikinta. Lietuvos valstybinė šeimos politika išskiria įtėvius ir įvaikinimo neprilygina vaiko gimimui:

Aš įvaikinau <...> dviejų metų vaiką, aš negausiu jokių motinystės atostogų, nes jų nėra. Bet tai vaiką aš gavau tik dabar, reikia adaptuotis su juo. <...> Tai darbe, gerai, kad išleidžia, supranta, bet neišleidžia keturiems mėnesiams, vadinasi, tau reikia eit neapmokamų, o eit neapmokamų tau irgi reik finansų. Valstybė turėtų duoti, jeigu aš įvaikinau vaiką, tai ne metams, nu pusmetį duokit, kad šeima apsiprastų, kad tas vaikas turi apsiprasti su tėvais, kažkokius naujus gauna tėvus. <...> Išvis neskatinama, kad daugiau įvaikintų (Audrius, 34, įdukra 6 m.).

Galima daryti prielaidą, kad įvaikinimas nėra taip vertinamas, kaip biologinių vaikų gimimas. Nors patys įtėviai nemato didelio skirtumo tarp biologinės ir socialinės tėvystės:

<...> mes užmirštam, kad jinai yra įvaikinta, mes kaip savo vaikas. Kartais sakom, vat į mamą panaši, tokio charakterio, <...> į Jovitą, bet daugiau „ant jumoro“, nes žinom, kad jinai <...> kitokia yra (Audrius, 34 m.).

<...> kadangi mes savo vaikų susilaukti negalėjom, tai tada aš pradėjau galvot, kaip čia ką viską padaryti. <...> buvo dvi kryptys, arba paimti vaiką iš kažkur, įvaikinti, arba daryti tuos visus dirbtinius apvaisinimus <...>. Tai aš pasirinkau tą pirmąją kryptį. Aš taip pagalvojau, taip pasitarėm, <...> taip lengviau gavosi. Paprasčiau, lengviau, o skirtumo didelio nėra, ten savo, ne savo. Čia jau filosofija galbūt duoda įtaką tam (Arūnas, 35 m., įdukra 6 m., išūnis 1,4 m.).

Įtėvių nėra sureikšminamas ir biologinis panašumas:

Tas Titas, tai mes juokiamės patys, kadangi <...> jis turi kazachstanietišku brouožu, juodas. Juodas ir garbanotas, akys kaip smala. Toks visas tamsesnis, nu bet koks skirtumas šiais laikais, ar ten juodas, ar baltas, niekada nežinai. <...> Šiaip visiems įdomu, kas čia gausis dabar, nes jis visai kitoks <...>. O tas fizinis panašumas, charakteris pas kiekvieną žmogų jis yra kitoks, tu jam neduodi savo charakterio, galbūt tik tam tikrų brouožu. Nu bet <...> fizinis panašumas, nu bet tu gi žinai, gali pasidaryt plastinę operaciją ir nebūsi panašus nei į savo tėvus, nei nieko (Arūnas, 35 m.).

Pasak Rasos Braslauskienės (2002), Lietuvoje įvaikinant dažnai susiduriama su neigiamu aplinkinių, dažniausiai senelių požiūriu:

<...> mano tėvai labai priešinosi tam viskam. Ir mano giminė buvo prieš. O ta giminė buvo už. Nu tai tada ir ta giminė labai palaikė. <...> mano mamai čia daugiau buvo šokas, nes vis tiek ji turėjo kitą savo viziją, kaip turi jos sūnus gyventi, <...> jai atrodo, kad viskas kitaip turi būti, ten savo vaikai ir visa kita, o čia ne savo, <...> kaip žmonės kalbės, kaip čia viskas atrodo bendram tam kontekste, tai jinai labai priešinosi, jai buvo didžiulis šokas, jinai vos nenumirė. <...> bet kažkaip jinai išsigelbėjo iš tos situacijos ir galų gale teko jai priimti. Mano brolis irgi taip žiūrėjo, nesuprato, <...> kodėl ir kam čia viso to reikia, <...> bet tai jau yra jų reikalas, ne mano. Tegul jie sprendžia savo gyvenimo problemas, o aš jau savo išsprendžiu (Arūnas, 35 m.).

Galiausiai seneliai susitaikė su padėtimi, įvaikinus antrą vaiką:

Ir dabar mano tėvai jau priprato prie tos situacijos. Dar tuo labiau, kai antrą paėmėm vaiką, tai dar labiau. Tai antras vaikas išvis įvedė šoką į jų gyvenimą, bet į gerąją pusę. Nes jis yra berniukas ir jis yra toks mažas stambus toksai, mano tėvui sukelia tai kažkokias asociacijas tokias, kad jis stiprus

žmogus, matosi toks tvirtas. O mano mamai tai primena, kadangi mes su broliu augom, tokie mažiukai, storuliukai, jai taip gera, jinai žiūri į tą vaiką, nu kaip gerai, o jis dar viską valgo, išvis fantastika. Jinai negali, motinystės tas instinktas jis yra daug stipresnis negu tas, ką pasakys kiti ir kaip tai atrodys. Jinai suvokia, kad čia kaip ir ne jos anūkas gaunasi, bet ir jos anūkas (Arūnas, 35 m.).

Vyresniajai kartai įvaikinimas siejasi su neigiamu visuomenės požiūriu, įvaikinimo paslapties saugojimu ir kitais tabu. Vis dėlto su nauja įtėvių karta požiūris keičiasi (Braslauskienė 2002: 68). Panašu, kad jaunoji karta naujai priima įvaikinimą:

Mums kaip tik visi draugai sako, šaunuoliai, kad taip pasielgėt, labai geras poelgis, o tas vaikas irgi visiem patinka. O jinai tokia, kad jos nepastumsi, jinai neišžižis taip greitai (Audrius, 34 m.).

Pasak A. Eisenberg ir H. Murkoff, geriausiai vaikui atskleisti įvaikinimo faktą jau nuo mažų dienų, kad vėliau jis nepatirtų šoko (cit. pagal Braslauskienė 2002: 68). Tyrimo dalyvių įvaikinti vaikai žino savo istoriją ir kol kas tai vertina teigiamai:

Taip, žino, kad įvaikinta, ji viską puikiai žino ir susitaikius, tai priėmus jau, nes tai neslėpėm, paaiškinom, nes manau, kad geriau tokiam amžiui sužinot negu sužinot kokių penkiolikos metų, tai gali būt šokas. Jinai su ta mintim dabar auga <...>. Jinai pati sako, kad <...> geresnių tėvelių negalėjau gaut, pati pasisako kartais (Audrius, 34 m.).

Kadangi Ugnė jau vyresnė, jinai žino savo praeitį, <...>, mes jai pasakojam. Jinai turi tris mamas, ir jinai tuo labai didžiuojasi. Viena, kuri pagimdė, kita, kuri augino, kita dar yra krikšto mama, kuri dovanas neša. <...> Kaip bus ateityje, vėliau, gal ji norės susižinoti, kas yra tikroji mama, tuo labiau mes žinom tą žmogų, yra vardas, pavardė. Tai pasaulis mažas, gali išeit, nu bet tai yra jau jos reikalas. Mūsų reikalas yra užauginti, o ten apsisprendimas tai pačio žmogaus (Arūnas, 35 m.).

Įdomu, kad minint biologinius tėvus pagrindinis vaidmuo tenka žinojimui, kas yra mama, ir svarbus lieka mamų skaičius, tėčiai – tiek biologinis tėtis, tiek tyrimo dalyvis – įtėvis, tiek krikšto tėtis – lieka nutylėti. Galima sakyti, kad tėčiai vaiko kilmės istorijoje yra nematomi.

Tyrimo dalyviai, patėviai, įsivaikino vaikus, kai tik susituokė su vaiko motina. Lietuvos statistikos departamento duomenimis, 2010 m. Lietuvoje buvo 45 atvejai, kai vaikai buvo įvaikinti biologinio tėvo ar motinos sutuoktinio. Laimiui vaiką teko pažinti ne nuo gimimo, o jau penkerių metų, tai neleidžia jam auklėti vaiko taip, kaip norėtų:

Galvojau, jei būtų mano vaikas, tai būtų auklėjimas dar griežčiau. <...> nu dabar, kaip sakoma, kaip ne tai kad nuolaidų, nu bet, tai truputį kai ką, kitaip truputį pažiūri. Nu aš taip galvoju <...> būčiau anksčiau truputį pradėjęs <...> auklėjimo darbus. <...> dabar negali per daug <...> reikalauti ir įtakoti kažko tai <...> kažką tai bandai... (Laimis, 31, posūnis 7 m.).

Su biologiniu tėvu tyrimo dalyviui neteko susidurti, santykiai buvo nutraukti iki jo atėjimo į šeimą. Panašu, kad vaikas jaučia savo aplinkos lūkesčius ir patėvį vadina „tėveliu“ tarp bendraamžių:

Mane vardu vadina, o prie vaikų „tėvelis (Laimis, 31).

Su neigiamu visuomenės vertinimu susidūrė dviejų vaikų patėvis, dar susilaukęs biologinių vaikų – dvynukų:

Lietuvoj aš labai tai jaučiau. <...> kaip jūs čia taip, jūs turbūt dėl pašalpu. O tai, kad Lietuvoj mes nė cento iš valstybės negaдавom, tai niekas to nesupranta. <...> Svarbiausia, kai tai yra ne tiesa. <...> aš šitą žinau nu ir tai labai iš tikrųjų žeidžia. <...> ir dar neduok tu Dieve pasiskūsi, kad su vaikais yra sunku. O kad žmogus, kai turi vieną vaiką ir skundžiasi, kad yra sunku, tai yra normalu, o kai keturi vaikai ir pasako, kad sunku, tai tu kam tu prisidirbai tų vaikų <...> nu tai su vaikais visais yra sunku,

nesvarbu, ar vienas, ar keturi, ar dešimt, nėra skirtumo (Margiris, 28 m., podukra 8 m., posūnis 6 m., sūnūs dvynukai po 2 m.).

Dėl nepakeliamai sunkios finansinės padėties šeima prieš keletą mėnesių išvyko į Angliją ir tvarkydami dokumentus šioje šalyje, susidūrė su kitokiu savo šeimos vertinimu:

Jokio skirtumo, tu penkis turi vaikus ar dešimt, nei vieno vaiko neturi, absoliučiai. Ten yra požiūris kitas. Aš visiems sakau, kad čia yra mano žmona, o jiems nesvarbu, ar čia žmona, ar sugyventinė, tai yra partneris, viskas. <...> nėra skirtumo, tu vedęs, nevedęs <...> partneris, gyvenat kartu, bendros pajamos, viskas. Mano pavardė visiems vaikams, pakeisti gimimo liudijimai. <...> ten nebūtų jokio skirtumo, <...> atnešu dokumentus, ir viskas, gerai, dukra. Dar netgi atvirkščiai aš gaučiau vieną pašalpa papildomai, bet nu kam. <...> Čia Lietuvoj tai buvo labai baisu, <...> iš tos pusės kaip vaikas nueis su kita pavarde negu mano. Žinai, kaip lietuviai visi, čia tokie, čia tokia šeima <...> čia išsiskyrus. <...> čia yra kažkoks tai sovietinis mentalitetas (Margiris, 28 m.).

Taigi, socialinę tėvystę išgyvenantys tyrimo dalyviai, tėviai, patėviai nemato skirtumo tarp biologinių ir nebiologinių vaikų nepatiria vidinio konflikto. Jie patiria savo, vaikų aplinkos ugdymo įstaigose vertinimų kitoniškumą, tačiau tai nepaliečia jų savęs supratimo, o lieka išorėje ir įvardijama žmonių neišprusimu.

Išvados

Nagrinėjant išsituokusio tėvo patirtį išryškėja, kad tėvo ir motinos sugebėjimai auginti vaiką vertinami nevienodai – idealizuojamas motinos vaidmuo. Kadangi skyrybų metu Lietuvoje vaikai dažniausiai lieka gyventi su motina, jos vaidmuo yra labai reikšmingas skatinant vaikus bendrauti su biologiniu tėvu. Išsiskyrę tyrimo dalyviai jaučia, kad labai greitai gali susvetimėti, tapti „kitais“ savo vaikams, jei tik nepalaiko nuolatinio ryšio su jais.

Lietuvos visuomenės kultūriniame kontekste ir valstybės politikoje išliekanti santuokos hegemonijai, kohabitacija netampa alternatyva. Nors patys kohabitacijoje gyvenantys tėvai lengvai priima savęs priskyrimą „kito“ kategorijai, norėdami apsaugoti vaikus nuo neigiamo jų šeimos visuomenėje vertinimo linkę išpildyti visuomenės lūkesčius ir planuoja artimiausiu metu susituokti.

Socialinę tėvystę išgyvenantys tyrimo dalyviai – tėviai, patėviai – nemato skirtumo tarp biologinių ir nebiologinių vaikų. Kitoniškumą jie patiria iš savo, vaikų aplinkos, tačiau neišgyvena vidinio konflikto, o neigiamus vertinimus labiau priima kaip aplinkinių neišprusimą, nepaliečiantį jų vidinio savęs vertinimo.

Netradicinės seksualinės orientacijos, biseksualūs tėvai, susilaukę biologinių vaikų su priešingos lyties partnere, imituoja heteroseksualią šeimą nuslėpdami savo biseksualią tapatybę, kad galėtų išlaikyti gerus santykius su partnere ir vaiku. Jie neparodo savo kitoniškumo ir renkasi vidinį konfliktą. Vengdami atsiskleisti artimiausiai aplinkai biseksualūs tėvai nesiburia į bendruomenes, kad siektų savo tapatumo politinio pripažinimo.

Nors, pasak Bergerio ir Luckmanno, kiekviena institucija turi savo perduodamą iš kartos į kartą receptų žinojimą, vadinamąją visuotinę tikrovę, šiuolaikinė tikrovė pateikia daugiau šeiminių gyvenimo formų ir praplečia tėvo institucijos ribas, todėl ankstesnių kartų tėvystės „receptai“ nebetinka. Tyrimo dalyvių nuostatos ir patirtys atskleidė, kad naujų tėvystės „receptų“ ieškojimas verčia svyruoti tarp tapatumo ir kitoniškumo.

LITERATŪRA

- Braslauskienė, R. 2002 Įvaikinimas Lietuvoje: situacija ir nuostatos, *Socialinis darbas* 1 (1): 66–72.
- Debesay, J.; Nåden, D.; Slettebø, Å. 2008 How do we close the hermeneutic circle? A Gadamerian approach to justification in interpretation in qualitative studies, *Nursing Inquiry* 15 (1): 57–66.
- International Encyclopedia of Men and Masculinities*. 2007. M. Flood, J. K. Gardiner, B. Pease, K. Pringle (eds.). London: Routledge, Taylor & Francis Group, 184.
- Gečienė, I. (2006). *Vyrai ir moterys Lietuvoje*. Vilmorus reprezentatyvi apklausa, atlikta VU Lyčių studijų centro užsakymu.
- Gurevitch, Z. D. 1988. The Other Side of Dialogue: On Making the Other Strange and the Experience of Otherness, *The University of Chicago* 93 (5), March, 1779–1799.
- Kastoryano, R. 2010. Codes of otherness, *Social Research* 77 (1): 79–100.
- Moterys ir vyrai Lietuvoje 2010*, Lietuvos statistikos departamentas. Vilnius, 2011.
- Lyzenko, D. 2011. *Biseksualių asmenų patirtys ir biseksualios socialinės tapatybės formavimasis Lietuvoje*. Magistro baigiamasis darbas, moksl. vad. prof. A. Tereškinas. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
- Maslauskaitė, A. 2010. Lietuvos šeima ir modernybės projektas: prieštaros bei teorizavimo galimybės, *Filosofija. Sociologija* 21 (4): 310–319.
- Maslauskaitė, A.; Stankūnienė, V. 2009 *Lietuvos šeima: tarp tradicijos ir naujos realybės*, 34.
- Okunevičiūtė Neverauskienė, L. 2011. Diskriminacijos apraiškos: aktuali būklė bei tendencijos antidiskriminacijos srityje Lietuvoje, *Filosofija, Sociologija* 22 (2): 115–128.
- Ryan, M.; Berkowitz, D. 2009 Constructing gay and lesbian parent families „Beyond the Closet“, *Qualitative Sociology* 32: 153–172. Springer Science + Business Media, LLC 2009.
- Schutz, A. 1944. The stranger: An essay in social psychology, *American Journal of Sociology* 49: 499–507.
- Seipel, C.; Rieker, P. 2003. *Intergrative Sozialforschung. Konzepte und Methoden der qualitativen und quantitativen empirischen Forschung*. Juventa, Weinheim und München, 50–66.
- Silverman, D. 2001. *Interpreting Qualitative Data. Methods for Analyzing Talk, Text and Interaction*. Second Edition, SAGE Publications, 86–106.
- Silverstein, L. B.; Auerbach, C. F. 1999. Deconstructing the essential father, *American Psychologist* 54 (6), June, p. 2.
- Staszak, J. F. 2008. Other/Otherness, *International Encyclopedia of Human Geography*. Elsevier, 1–7.
- Statistinės informacijos apie vaikus rodikliai, *Socialinė apsauga 2011*, Lietuvos statistikos departamentas. Prieiga per internetą: <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1878> [žiūrėta 2011 m. lapkričio 2 d.].
- Taylor, C. 2002. Understanding the other: A Gadamerian view on conceptual schemes, in *Gadamer's Century. Essays in Honor of Hans-Georg Gadamer*. J. Malpas, U. Arnswald, J. Kertscher (eds.). The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, England, 279
- Tereškinas, A. 2011. *Vyrų pasaulis*. Baltos lankos, 206–207, 218–219.
- Valstybinė šeimos politikos koncepcija*. Lietuvos Respublikos Seimas, 2008 06 08, Nr. X-1569.
- Vyrai ir vaiko priežiūros atostogos*. Tyrimas projekte: Modernūs vyrai išsiplėtusioje Europoje: naujų lyčių lygybės strategijų paieška. Lygių galimybių plėtros centras. 2004 spalio–2005 gruodžio mėn.

UNDERSTANDING OF NON-TRADITIONAL FATHERHOOD IN CONTEMPORARY LITHUANIA:
ANALYSIS OF QUALITATIVE INTERVIEWS

Lina Radžiūnienė

Summary

While examining the fatherhood in Lithuania experience of different parental statuses or their position in society are rarely confronted. In the article fatherhood is discussed in the new perspective: using theories of understanding the other and qualitative research.

This article aims to reveal the issues of father's social status from the perspective of understanding the other. The analysis is based on 11 semi-structured qualitative interviews with fathers' aged 27–44 and having children of preschool or primary school age. In order to analyse otherness, „other“ fathers are selected by family status: divorced, unmarried, but living together fathers, „other“ by biological status: stepfathers, adoptive fathers; and „other“ in terms of heteronormativity – non-traditional sexual orientation, bisexual fathers. In the presentation of findings T. Luckmann and P.L. Berger social construction approach is used.

Key words: fatherhood, family status, understanding the other, qualitative research.